

GENIUS LOCI

LASZLOVSZKY 60

edited by
Dóra Mérai
and

Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

ARCHAEOLINGUA

Genius loci **Laszlovszky 60**

edited by

Dóra Mérai

and

**Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó**

Budapest 2018

The publication of this volume was generously funded by

CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY

ISBN 978-615-5766-19-0

© by the Authors and Archaeolingua Foundation

2018

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13

www.archaeolingua.hu

Copy editing and language editing: the editors

Layout: Zsanett Kállai

Map: Viktor Lagutov, Zsuzsa Eszter Pető, Mária Vargha, István Gergő Farkas

Front cover design: Eszter Bence-Molnár

Table of contents

Tabula gratulatoria	v
Kiadói előszó	vi
Publisher's Preface	viii
Köszöntő	x
Salutation	xi

Boundaries, Frontier Zones / Határvonalak, határvidékek

ALEKS PLUSKOWSKI – ALEX BROWN – SEWERYN SZCZEPANSKI – ROWENA BANERJEA – DANIEL MAKOWIECKI What Does a Frontier Look Like? The Biocultural Dynamics of the Lower Vistula Borderland in the Middle Ages	2
STEPHEN POW The Mongol Empire's Northern Border: Re-evaluating the Surface Area of the Mongol Empire	8
IAN WOOD Two Roman Frontiers and Their Sub-Roman Afterlife	14

Crossing Borders / Határokon át

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT Gyulaírástól, avagy a rendi építészeti hagyományok átjárhatósága	19
CRISTOPHER MIELKE A Queen's Crusading Connections: Yolanda of Courtenay, the Fifth Crusade, and the Military Orders	25
BÁRÁNY ATTILA Angol keresztes a magyar végeken: Robert de Champlayn	28
CRISTIAN GAȘPAR Trespassing Pigs, Sons of Whores, and Randy Dogs: Marginalia on a Medieval Document from Caransebeș/Karánsebes	32
VADAS ANDRÁS A kecskeméti marhahajtók megpróbáltatásai és egy végvár jóllakott őrsége	38
LÁSZLÓ KONTLER Borders and Crossings: A Jesuit Scientist in the Whirlwind of Enlightened Reform	41
PAUKOVICS GERGŐ Hajszá az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek	45
PINKE ZSOLT – STEPHEN POW A Gangesz-deltából a globális porondra: történeti ökológiai szempontok a kolera kórokozó (<i>Vibrio cholerae</i>) elterjedési területének átalakulásához	50
MARCELL SEBŐK Tangible Cultural Heritage: The Early History of Blue Jeans	55

Inhabiting the Landscape / Élet a tájban

SÓFALVI ANDRÁS	
A Barcaság határai és 13. század eleji településképe a Német Lovagrend adományleveleiben	60
NIKOLINA ANTONIĆ	
The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information	64
ÜNIGE BENCZE	
The Abbey of Meszes: New Insights on the Site Location	68
MÓGÁNÉ ARADI CSILLA – MOLNÁR ISTVÁN	
Kísérlet a bárdudvarnok-szentbenedeki premontrei prépostság környezeti rekonstrukciójára	72
BEATRIX ROMHÁNYI	
Monasteries along the Danube	77
PUSZTAI TAMÁS – P. FISCHL KLÁRA	
A dél-borsodi síkság bronzkori és középkori településstruktúrájának összehasonlítása	82
VIZI MÁRTA	
Komplex régészeti kutatás egy egykori dél-dunántúli mezőváros területén	89
BATIZI ZOLTÁN	
Fagyosasszony és Kammerhof	95
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS	
A középkori Kenderes településszerkezete	99
SZŐCS PÉTER LEVENTE	
Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához	103
ZATYKÓ CSILLA	
Eltűnt berzencei malmok	108
SZABÓ PÉTER	
Középkori cseh erdőgazdálkodás a choustníki uradalom erdőszámadásainak tükrében	113
ANDREA KISS	
Before and After the Great Heat and Drought of 1540: Multiannual Trends of Grape and Grain Harvest Dates in the Vienna Hospital Accounts	117
LÁSZLÓ BARTOSIEWICZ	
“Kleine Fische, gute Fische” – But Sturgeon is Great	121
LYUBLYANOVICS KYRA	
Vad háziállat, házi vadállat: Számi rénszarvastartás a középkori és kora újkori Norvégiában	126
JUDITH RASSON	
Mountains in the Lifeways and History of Northern Macedonia	138
JEREMY MIKECZ	
Crossing the Abyss: The Apurímac Canyon at the Time of the Spanish Invasion of Peru (1533)	142

Busy Places / Nyüzsgő terek

PETROVICS ISTVÁN	
Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez	147
URBÁN MÁTÉ	
Lokális búcsújáró helyek a késő középkori Nyugat-Dunántúlon	151
BALÁZS NAGY	
The Marketplace of Csütörtök – A Local Market in Fourteenth-Century Hungary	156
KATALIN SZENDE	
The Sopron Fish Market	159
GERHARD JARITZ	
The Craftsman's Voice and Words in Late Medieval Austrian Urban Space	165

TABLE OF CONTENTS

ANA MARIA GRUIA	
Healthcare in Cluj in the Sixteenth Century: Overlapping Professions	168
ANA MARINKOVIĆ	
John Capistran's Mantle and the Early Propaganda of Franciscan Observant Cults in Dubrovnik	171
SABINA MADGEARU	
Ceremonial Space in Front of Medieval Buda: An Illuminated Fifteenth-Century French Vision	175
VÉGH ANDRÁS	
Óbuda látképeken	177

Layers of the Past / A múlt rétegei

KODOLÁNYI JUDIT	
Templomok és temetők a visegrádi Sibrik-dombon	181
ROSTA SZABOLCS	
Egy új lehetőség kapujában – tatárjáráskori védművek a Kiskunságban	186
BOTÁR ISTVÁN	
Árpád-kori edényégető kemence Csíksomlyón	193
PETAR PARVANOV	
Fire and Stone: Placing Flints in Graves in Late Medieval Kaliakra	197
GYARMATI JÁNOS	
Kumpi Wasi. Textilműhely egy inka tartományi központban	201
ZSUZSANNA PAPP REED	
Post It: Notes from Thirteenth-Century St Albans	207
VALERY REES	
The Salt of Genius: Marsilio Ficino on Food, Spices, and Nutrition	213
ROSSINA KOSTOVA	
The Mother of God Monastery near Varna, Bulgaria: More about Missionary Monasteries in Bulgaria in the Ninth and Tenth Centuries	217
DANIEL ZIEMANN	
The Imperial Abbey of Corvey in the Ninth and Tenth Century: At the Crossroads of Power	221
VIRÁGOS GÁBOR	
Kartal vagy Cyko? Kísérlet egy középkori nemesi család történetének rekonstruálására	226
TÓTH BOGLÁRKA – BOTÁR ISTVÁN	
A sepsikilyéni unitárius templom tetőszerkezeteinekORMEGHATÁROZÁSA	244
RÁCZ MIKLÓS	
Egy tiszazugi újkori négyosztatú ház – Dokumentálás és építéstörténet	248

Objects beneath Our Feet / Tárgyak a föld alól

LANGÓ PÉTER	
A Tiszakeszi-Szódadombon talált kora Árpád-kori kereszt	254
RÁCZ TIBOR – NAGY BALÁZS	
Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről	258
SZENDE LÁSZLÓ	
Lehetett-e hadijelvény a csajági kereszt?	267
NÓRA UJHELYI	
Thoughts about Medieval Book Fittings from the Castle of Visegrád	270
MÁRIA VARGHA – THOMAS KÜHTREIBER	
Treasures of the “Lower Ten Thousand”? Hoards of Iron Objects	273

TABLE OF CONTENTS

K. NÉMETH ANDRÁS „Sarlóját ez okért bőszen fegyverré köszörülte” Késő középkori kiegyenesített sarló Kospa falu helyéről	280
MAXIM MORDOVIN A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok	285
TÜNDE KOMORI Ottomans in Pest in the Light of “Luxury” Ceramics: Four Cups from Kígyó Street	289
WICKER ERIKA A 17. századi rácszentpéteri kincslelet	294

Marking the Place / Helyek és jelek

CSERNUS SÁNDOR Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet	300
LŐVEI PÁL A pilisszántói keresztes kő legendája	305
MÉRAI DÓRA Sügérek a Nyárádmentén: Sigér Mátyás síremléke leporolva	311
VESZPRÉMY LÁSZLÓ A bambergi lovas szobra és Szent István	316
TAKÁCS MIKLÓS A pétervárad-tekiai reneszánsz kőfaragvány	321
ANNELI RANDLA What and Whom Should We Remember? The Case of the Teutonic Order’s Church and Castle in Pöide, Livonia	325

Heritage Sites, Sacred Places / Örökségi helyszínek, szent helyek

ALEKSANDAR PANTIĆ The Ambiguity of Heritage Interpretation: A Late Roman Tomb in Brestovik, Serbia	330
GYÖRGY ENDRE SZÖNYI Rocamadour: Monastic Center, Pilgrimage Place, Art Historical Interest, World Heritage Site	335
KATEŘINA HORNÍČKOVÁ A Penitent Judas Iscariot: An Exemplum of Christian Morals on the Eve of Hussitism?	339
JAMES PLUMTREE Buddha, Lenin, and the Prophet Muhammad Approaching the Landscape and Cultural Heritage of Issyk-Ata	343
ROBERT SHARP The Thames Estuary: The Cultural Heritage and Memory of the Thames Estuary at Southend-on-Sea	349
ESZTER SPÄT Constructing Religio-Ritual Heritage: The New Shrine of Shekhsê Batê in Khetar, Northern Iraq	353
ZSUZSANNA RENNER Delhi, Old and New: Changing Cityscapes and the Cultural Heritage of India’s Capital City	357
FELD ISTVÁN Pseudovár vagy történeti rekonstrukció?	364
ILON GÁBOR A velemi régészeti témaparkról	371
WOLLÁK KATALIN Örökség alapú fejlesztés Kölkeden	374

TABLE OF CONTENTS

Places of Memory / Az emlékezet helyei

JÁNOS BAK	
Nádor 20 Capriccio	380
SZENTPÉTERI JÓZSEF	
Pilistől Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendő's Laszlovszky Józsefnek	382
RICHARD HODGES	
Scarlino in the 1980s, Forty Years On	386
KLANICZAY GÁBOR	
Egy hozzászólás Kremsben	390

Pilistől Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendőös Laszlovszky Józsefnek

SZENTPÉTERI JÓZSEF*

Tisztelt Professzor Úr! Kedves Jóska!

Engedd meg, hogy térben és időben távoli barátodként tudósítsalak a feleségem zöld ujjá révén igen szép virágos kerttel körbevett otthonunkból, melyben néha még kolibripillangóra is rácsodálkozhatunk; engedd meg, hogy megírhasam, mi minden történt legutóbbi találkozásaink óta. Mivel emlékeim mélyebb rétegeiben a veled kapcsolatos nevezetes eseményekből hármát-négyet is számon tartok, ezért íme, sorra veszem őket a digitális kódexed nekem jutott lapjának írásakor.

Még jóval a híres-nevezetes Gertrúd-sír feltárása előtt, az Eötvös Loránd Tudományegyetem szombatonként tartott bölcsészkar *Studium Generale* felvételi előkészítőjén, 1977 őszén találkoztunk először; akkoriban – a köztünk levő négyéves korkülönbségből adódóan – a tapasztalatszerzés és az információáramlás áthidalhatatlannak tűnő, ellentétes oldalán tartózkodtunk. Felkészültséggel és tájékozottsággal olyannyira kitűntél társaid közül, hogy azonmód fölvettek az ELTE történelem–régészet szakára (1978–1983). Kapcsolatunk azóta töretlen, bár folyamatosnak semmiképp sem mondható. Annyi bizonyos: még ha félszemmel is, de mindig igyekeztünk követni egymás – néha girbe-görbén formálódó – szakmai pályafutását.

Az első „igazi” élményem, ami hozzád – mint egy, a pályafutása kezdetén álló fiatalemberhez – és a már akkor hosszú távra kiválasztott pároddhoz köt (hiszen Csilla már akkor is és ott is döntő szerepet játszott az életedben), a fent említett Gertrúd-sír feltárásánál történt, melynek helyszínét és pontos időpontját rögzítem, mivel a pontosság mindig is a lételemed volt: Pilisszentkereszt, 1981. május 22. (péntek), kora délután, 2

órákor. Ez a történet persze már mindenki előtt ismert, hiszen „... *scripta manent*” – ezért csak az egyfajta *oral history*-ként megjelent, közösen jegyzett tanulmányunk¹ legutolsó mondatát idézem emlékezetedbe, miszerint „az 57. sírt feltáró három akkori fiatal régésznek életre szóló élményt és tapasztalatot jelentett ez a bizonyos május végi pénteki délután.”

Az elmúlt évtizedek alatt számtalan helyzetben volt alkalmam megfigyelni, hogy legújabb kutatási irányokra nyitott, szerteágazó érdeklődési köreiddel, kommunikációs képességeddel engem is, másokat is meg tudsz győzni; tudásodat a legkülönbözőbb helyzetekben át tudod adni – függetlenül hallgatóságod összetételétől és korosztályától, legyenek azok különböző intézmények, egyetemek hazai és külföldi nemzetiségű hallgatói, nemzetközi konferenciák résztvevői, de nem áll távol tőled a nagy volumenű projektek irányítása, rendezvények moderálása, kiállítások megnyitása sem.

Negyed évszázad múltán kutatói mozgásterem egyik köztudottan izgalmas helyszínén találkoztunk: a Bács-Kiskun megyei solti Tételhegyen, 2006. augusztus 16-án (szerdán), késő délelőtt. „Előttem az egyik utódom” (1. kép) – mondhatta

► 1. kép. Nováki Gyula és Laszlovszky József a solti Tételhegyen (fotó: Szentpéteri J.)

* Középkori témacsoport, Történettudományi Intézet, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

► **2. kép.** Laszlovszky József. (fotó: Szentpéteri J., Tétel-hegy, 2006. augusztus 16.)

volna Nováki Gyula, a hazai földvárkutatás doyenje, akinek a társaságában megörökítettek (2. kép). Az ásatást megtekintő kollégák (nota bene: az Ásatási Bizottság) jelenlétében azután szépen kibontottuk a templomépület közepén

► **3. kép.** A solti Tételhegy a Google Earth 2017. március 17-én készült műholdfelvételén

talált keresztelőmedence maradványait és alapozását. Aznap született az első unokám. Három évvel később, ugyanezen a tételi lelőhelyen, mondanom sem kell, hogy az ásatás záró napján (2009. szeptember 18-án, pénteken, kora reggel) ismét meglátogattál, immár Csillával együtt, ez a találkozás azonban így „képtelenül” a homályba vész.

A környezetrégészet terén végzett munkásságod, a különböző rekonstrukciós elképzelések digitális technológiával való bemutatását célzó törekvéseid számomra követendő példát jelentenek. Remélem, még sokáig hasznosítani tudom ez irányú törekvéseidet. A Castrum Tetel Projekt során ugyanis hosszú utat tettünk meg² az avar kori kagáni központ feltételezésétől a solti ispáni

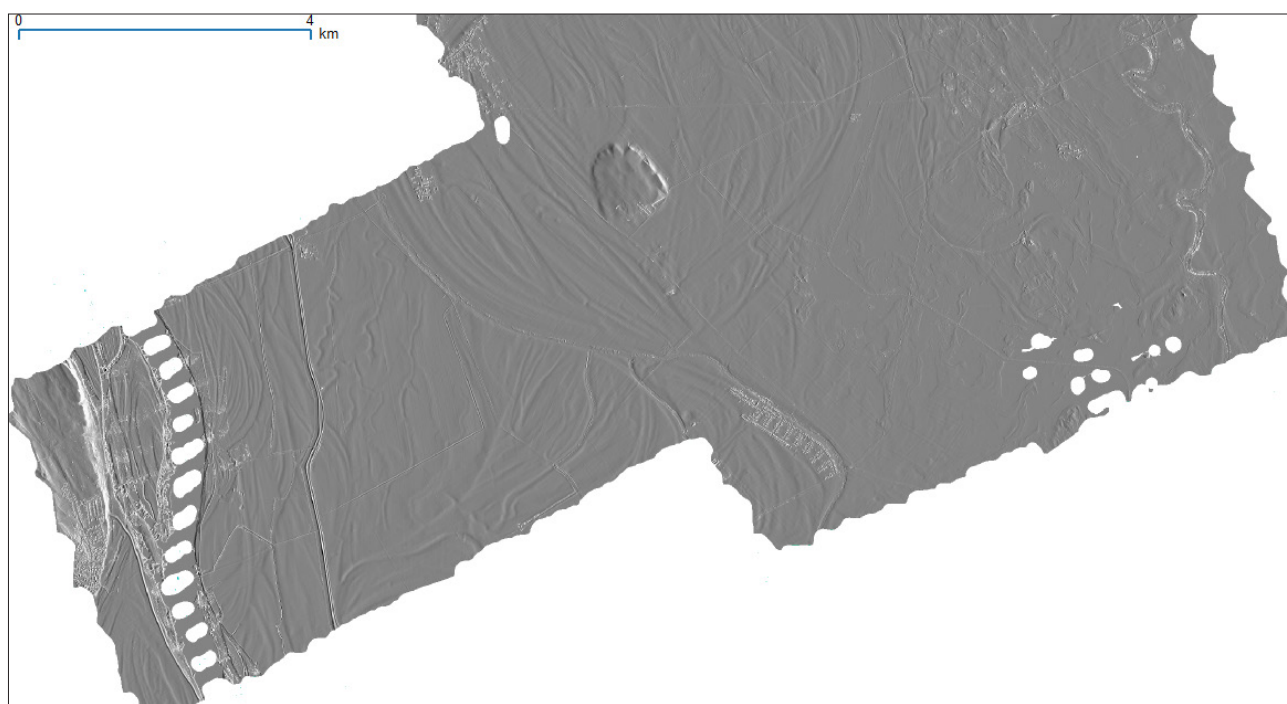
► **4. kép.** A tételhegyi geofizikai kutatások áttekintő térképe, 2016. ősz (Pusztai Sándor munkája)

► 5. kép. A Tételhegy, 2017. november 27. (Belényesy Károly és Kuszinger Róbert nyomán)

székhely lokalizálásáig, a Duna árterében elhelyezkedő több korszakos régészeti lelőhely környezetének és kapcsolatrendszerének a legmodernebb eszközökkel való szemléltetéséig. Már a tételhegyi kutatások kezdetén, 2005-ben rendelkezésünkre álltak azok az időközben egyre jobb felbontással nyilvánosságra hozott és idősoros áttekintést lehetővé tevő Google Earth-műholdfelvételek (3. kép), melyeket non-destruktív vizsgálatok eredményeivel vethettünk össze. A százhektáros tanúhegy területének megközelítőleg

egyharmadáról rendelkezünk jelenleg geofizikai mérési elemzésekkel (4. kép), így egyre növekvő eséllyel választhatjuk ki az egymást követő ásatási szezonok aktuális célpontjait. Ezeket az információkat már célzott repülések alapján készült adatbázissal egészíthetjük ki, melyek révén a legkiválóbb régész-repülők – Otto Braasch, Czajlik Zoltán, Miklós Zsuzsa, László János, Jászai Balázs, Szabó Máté, Rákóczi Gábor és Balogh András – légi barangolásaira támaszkodhatunk.

► 6. kép. Solt és környéke LIDAR-felvételen (Belényesy Károly és Kuszinger Róbert nyomán)

A ma már mintegy háromezerre rúgó Tétel-hegy-környéki fényképfelvétel jellemzően más és más időben, évszakban és repülésre alkalmas eszköz (repülőgép, motoros siklóernyő, majd az egyre inkább elterjedő drónok) használata során, más és más időjárási körülmények között született. Ez a színes és sokrétű eszköztár egészült ki napjainkban a helikopterről készült LIDAR-felvételekkel. Egy nemrég zárult kutatási innovációs pályázatnak köszönhetően saját lelőhelyünkön (5. kép) tapasztalhattuk meg, milyen az, amikor a múltó idő nagy léptekkel LIDAR-ozva jelen időben utazik – felsejlik előttünk a jövő totális régészete. (6. kép)

Levelem kelt Pilis és Tétel között félúton,
Rákospalotán, 2018. augusztus havának 30.
napján

Baráti öleléssel: P.

Jegyzetek

- ¹ Laszlovszky József és Szentpéteri József, „...scripta manent”. Emlékképek a pilisi úgynevezett Gertrúd-sír megtalálási körülményeiről, in *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013. Tanulmánykötet*, szerk. Majorossy Judit (Szentendre: Ferenczy Múzeum, 2014) 165-172, 314–315.
- ² Somogyvári Ágnes, Szentpéteri József és V. Székely György, szerk., *Településtörténeti kutatások. Solt-Tétel-hegy, Kiskunfélegyháza-Amler-bánya. Archaeologia Cumanica 3* (Kecskemét: Kecskeméti Katona József Múzeum, 2014) 5–272: „Castrum Tetel Program (Solt-Tétel-hegy). Eredmények és perspektívák” című fejezet.